

Немања Девих

Вређање успомена на жртве

Свако друштво и свака нација на свету имају своје симболе, датуме и личности по којима граде идентитет у савременом добу. У историјској свести Срба, поред знамења, епова и задужбина из средњег века, сећања на жртве у дугим периодима робовања и ослободилачкој борби 19. века, када је обновљена и државност, посебно место заузимају и догађаји из савремене историје. На првом месту, то су подвизи из Балканских ратова и Првог светског рата и жртве Другог светског рата. Међутим, Срби никада нису израчунали колико их је нестало у протеклом веку. Жртве нису пописане ни за ратове 1912–1918, ни за период 1941–1945, чак ни за ратове из 1990-их година. Када говоримо о жртвама и њиховим идентитетима, а једино тако цифре не остају у домену хладне статистике, ми се данас, са дуге временске дистанце и уз оскудне историјске изворе, можемо служити само проценама. Иако у јавности често говоримо о потреби исправљања те неправде, могли бисмо рећи и греха према нашим прецима, стварни резултати изостају. Музеј жртава геноцида, за четврт века свог постојања, настоји да постојеће пописе (последње из 1964. године!) прошири, ревидира, допуни, систематизује и представи их јавности. Посебно је у фокусу истраживање жртава логора у Независној Држави Хрватској, које су најбројније – покојни историчар цивилизације Жарко Видовић није случајно у својим анализама српску историју 1941–1945. назвао „логорашком историјом“. Због покушаја да ова осетљива питања сагледа и трезвено и свеобухватно, сарадници Музеја се неретко налазе на удару екстремиста и лева и с десна!

У овом случају, неопходно је осврнути се и на увредљиви и аматерски текст „Спомен, омен или Голем“, ауторке Јоване Крстић, који је објављен у Културном додатку „Политике“ 22. септембра. Потписана као архитекта, ауторка се у ауторском тексту посветила, ни мање ни више, но питању улоге будуће Установе Спомен-жртве на Сајмишту. „Обогаћен“ са пар цитата и крцат звучним фразама неолибералног говора и понеким општим местом из историографије, текст остаје лишен аргумената, тиме и сврхе, осим ако треба да сведочи аутошовинизам или неупућеност ауторке која се, не познајући тему о којој пише, уплела као пиле у кучине.

За историјско памћење жртава, или за „културу сећања“, како ауторка више воли да каже, постоји један важан предуслов, а то је историјско знање. У досадашњим истраживањима, зборницима или научним конференцијама нисмо запазили и име потписнице овог текста. То и јесте основни разлог зашто се аматерски упустила у полемику о подједнако важној и осетљивој теми. Она се на једној

страници новинског чланка бави и архитектуром и пејзажом и жртвама и колективним памћењем („меморијом“, како би она рекла). Можда би своје мисли боље могла да изрази у форми стручног чланка на ову тему, али он захтева много више знања, читања и промишљања од исказаног у овом напису. Овако, остаје нам недоречено питање: шта је заправо поента оваквог текста? Да ли ауторка настоји да представља забринуту јавност, савест нације или новопеченог експерта за холокауст и геноцид? Шта год да је одговор, следи друго питање – ко је заправо потписница текста и које је научно-истраживачке радове објавила на тему холокауста, геноцида или пак културе сећања? Да ли је са истим ентузијазмом, којим се у „Политици“ обрачунава са српским наративима и местима сећања, можда обишла свој завичај, своје село или део града и пописала жртве рата? То би је можда и препоручило за учешће у јавној расправи на тему Установе Спомен-жртве на Сајмишту. Овако, остаје утисак да се и цењена госпођица/госпођа Крстић, упркос жељи да звучи информисано и учено, представила попут „критичара опште праксе“ испред задружне продавнице, које вероватно и сама избегава.

Вратимо се суштини осврта на овај текст. Говорећи о заједничком спомен-обележју и меморијализацији стратишта на Сајмишту као јеврејског и српског, архитекта Крстић нас је почастила закључком да су формулације попут „српске слободарске традиције“, „видовданска етика“, као и српска „херојска жртва“ и „праведно мучеништво“ – „апсолутно неприхватљиве и увредљиве за јеврејске жртве“! Скоро у јавном простору нису изречене увредљивије речи за српске, али и за јеврејске жртве, пале од исте руке окупатора, а које су на Сајмишту неретко покопаване и у истим ракама. Какав сад проблем ауторка има са Видовданом и ослободилачком борбом Срба? Слободољубиви Срби и Јевреји борили су се раме уз раме и 1941–1945, али и 1912–1918. (о обе теме постоји неколико врло важних монографија из пера јеврејских аутора, које су изгледа промакле пажњи ауторке заинтересоване за пејзаже, меморијализацију и културу сећања). Заточници баш таквих традиција учинили су и да 135 Срба (више него и у једној држави у окружењу) понесе титулу *праведника међу народима*. И те чињенице су изгледа непознате потписници овог памфлета. Када јој нису јасне ове ствари, не чуди и да понавља одавно излизане фразе о Београду и Србији као граду и земљи који су постали „прва јуден-фрај“ зона у окупираној Европи, не указујући да у том процесу Срби нису имали апсолутно никакву улогу и да је то питање зависило од суровости и „приљезности задатку“ локалних немачких заповедника, а не Срба или представника српских цивилних власти. Подсећамо је и да је прва „јуден-фрај“ зона у Европи заправо била Естонија, о чему нас често подсећа и Ефраим Зуроф, али неки у Београду нипошто не желе да га чују.

И, када је већ толико коснуло одсуство термина „сећање“/„меморија“, желимо да позорности ауторке препоручимо и текст предавања Ернеста Ренана, одржаног на Сорбони 1882. године. Ренан, који ће ваљда избећи етикете архитекте Костић да је великосрпски шовиниста, говори да је „нација заједница сећања“, образлажући даље да је посебно везују заједнички преживљене невоље и страдања. За српску заједницу сећања, преживљени геноцид из 1941–1945. представља веома важно место. У оквиру тог дела наше „логорашке историје“ налази се и Старо Сајмиште, логор у којем је у Другом светском рату убијено најмање 12 хиљада Срба. Ту чињеницу, да су на том месту здружени у патњи и смрти и Срби и Јевреји, те да ће свака даља „меморијализација“ тог простора морати да обједини и српске и ромске (које ауторка ваљда ненамерно заобилази) и јеврејске жртве – неће моћи да измени ниједан новопечени стручњак жељан медијске пажње. Чак и када вешто покушава да искриви чињенице!